

DE SCHAKEL

Kwartaaluitgave van de Stichting Genootschap Engelandvaarders

"GIJ ZIJT DE SCHAKEL TUSSEN HEN, DIE THUIS BLEVEN, EN MIJ"

KONINGIN WILHELMINA

STICHTING GENOOTSCHAP ENGELANDVAARDERS

BESCHERMHEER ZIJNE KONINKLIJKE HOOGHEID PRINS BERNHARD DER NEDERLANDEN

Kwartaaluitgave van de Stichting Genootschap Engelandvaarders
April 1999 - 20e Jaargang, nr. 81

BESTUUR:

Ere-Voorzitter

F.Th. Dijkmeester	St. Andriesstraat 61	3811 HT Amersfoort	033 - 472 69 57
-------------------	----------------------	--------------------	-----------------

Voorzitter

R.W. Hemmes	Thorbeckelaan 74	2564 BS Den Haag	Telefoon en fax 070 - 368 35 66
-------------	------------------	------------------	------------------------------------

Secretaris

Mevr. M.E.F. Borel Rinkes	Cees Laseurlaan 279	2597 GG Den Haag	Telefoon en fax 070 - 324 04 47
---------------------------	---------------------	------------------	------------------------------------

Penningmeester

Fred M. Beukers	Vredenhofweg 56	3062 ES Rotterdam	010 - 452 79 29
-----------------	-----------------	-------------------	-----------------

LEDEN:

R.A. Grisnigt	Canadalaan 25	4631 NT Hoogerheide	0164 - 61 34 15
Ch.H. Bartelings	Thomas Jeffersonlaan 58	2285 BB Rijswijk	070 - 394 14 67
R.M. ten Broek	Burg. de Villeneuve-singel 30	3055 AP Rotterdam	010 - 422 39 14

J.A. Bakker, Evenementencommissie	Zeekant 92g	2586 JB Den Haag	Telefoon en fax 070 - 354 02 45
J. de Mos, Evenementencommissie	Marjorystraat 25	3151 SK Hoek v. Holland	0174 - 38 21 83

REDACTIE

H.J.M. Brinkman	Jacob Mulderweg 26	2597 BS Den Haag	070 - 354 31 73
-----------------	--------------------	------------------	-----------------

Redactiecommissie

H.J.M. Brinkman, Ch.H. Bartelings, F.M. Beukers, Mevr. M.E.F. Borel Rinkes

Stichting Genootschap Engelandvaarders:

Postbank: 35 95 00
Bank : 54.55.46.826
ABN-AMRO bank - Rotterdam

Het volgende nummer verschijnt in juli 1999.
Gaarne hiervoor bestemde copy inzenden vóór 1 juni 1999.

ISSN 1382-8207

Nu ik dit zit te schrijven wordt de ellende in de Balkan met de dag verschrikkelijker. Onwillekeurig denk ik aan zestig jaar geleden. Ook toen was er een regeringsleider uit op macht en ook die wilde bepaalde bevolkingsgroepen uit zijn land verdrijven. Ook toen greep Europa in met geweld. Toen duurde het zes jaren en kostte het miljoenen mensen het leven voordat de vrede was hersteld. Natuurlijk begrijp ik wel dat de vergelijking niet helemaal opgaat en dat de kans groot is dat dit conflict tot de Balkan blijft beperkt. Maar je moet er toch niet aan denken dat een andere grootmacht er zich mee gaat bemoeien en dat die ook met bommen gaat gooien. Laten we hopen dat Milosevic tot inkeer komt en er niet meer slachtoffers vallen.

De nationale herdenking op de Dam in Amsterdam zal ons nog intenser doen terugdenken aan de jaren 40 - 45 en aan de vriendjes en al die anderen die toen zijn omgekomen. Het Nationaal Comité 4 en 5 mei, dat die plechtigheid op de Dam organiseert heeft een werkgroep in het leven geroepen om haar te adviseren hoe kan worden gegarandeerd dat ook in de volgende eeuw de herdenking op waardige wijze georganiseerd kan blijven. De werkgroep heeft alle betrokken organisaties de mogelijkheid tot inspraak gegeven. Het is wel duidelijk dat niet aan alle wensen gevolg kan worden gegeven. Er zijn steeds meer organisaties die een officiële krans willen leggen. Het zijn er nu zestig en er melden zich jaarlijks ongeveer tien anderen aan. De werkgroep heeft in haar conceptadvies het aantal officiële kransen tot een minimum teruggebracht. Wie toch zelf een bloemstuk wil leggen kan dat doen, na de officiële plechtigheid, tijdens het defilé dat door Hare Majesteit wordt geopend. De bedoeling is de nieuwe regeling in het jaar 2000 te laten ingaan. Dit jaar verandert er dus niets en wellicht treffen wij elkaar op de Dam.

Ik kijk naar u uit.

Rudi Hemmes

Herdenking Ereveld Loenen

Evenals andere jaren worden er op 4 mei om ongeveer 11.00 uur bloemen bevestigd bij het VIJFLUIK IN DE KAPEL door vertegenwoordigers van ons Genootschap, waarna om 15.00 uur een bijeenkomst wordt gehouden op het buitenterrein bij het daar aanwezige monument. Ook daar zal een vertegenwoordiging van ons zich aansluiten bij het leggen van bloemen en kransen.

Herdenking Engelandspiel monument aan de Hogeweg in Den Haag

Zoals gewoonlijk zal er om 15.00 uur op 4 mei een sobere bijeenkomst met kranslegging plaatsvinden bij het monument ter nagedachtenis van de slachtoffers van het Engelandspiel en van de omgekomen medewerkers van het Bureau Bijzondere Opdrachten en het Bureau Inlichtingen. De groep die herdacht wordt telt een groot aantal Engelandvaarders. Het monument aan de Hogeweg is in de naaste omgeving van het Holiday-Inn-Crown Plaza Hotel. Ook dit jaar kunnen de deelnemers aan deze herdenking elkaar ontmoeten in een zaal van het hierboven genoemde hotel.

Herdenking in Amsterdam

Op 4 mei vindt de gebruikelijke Herdenking plaats in de Nieuwe Kerk bij de Dam in Amsterdam in aanwezigheid van H.M. Koningin Beatrix, Z.K.H. Prins Claus en Z.K.H. Prins Willem Alexander, de Minister President en andere Ministers, de Chefs van Staven van de krijgsmacht. Deze bijeenkomst wordt gevolgd om 20.00 uur door de kranslegging aan de voet van het Nationaal Monument op de Dam. Ook hier zal ons Genootschap vertegenwoordigd zijn.

Het Defilé ter gelegenheid van de jaarlijkse Herdenking van de capitulatie en de bevrijding in Wageningen op 5 mei zal ook ditmaal door Z.K.H. Prins Bernhard worden afgenomen. Zoals in voorgaande jaren zullen de Verzetsorganisaties, aangesloten bij de Stichting Samenwerkend Verzet, waartoe ook de Engelandvaarders behoren, er aan deelnemen. Engelandvaarders die aan het defilé willen deelnemen worden verzocht zich zo spoedig mogelijk per telefoon of fax op te geven aan Jan Bakker (070-354 02 45), die ook dit jaar als Detachementscomman-

dant zal fungeren. Deelnemers worden verzocht op te geven of zij een partner/begeleidster (niet-defilant) willen meenemen, dit i.v.m. het aantal bonnen voor broodjes en consumpties. Allen die zich opgeven ontvangen dan een routebeschrijving, één parkeerkaart en een tijdschema. Verder worden de defilanten vriendelijk verzocht zich evenals vorig jaar te melden in het tentencomplex LU en wel tussen 11.30 en 13.15 uur bij de Detachementscommandant die te vinden is onder het bord SAMENWERKEND VERZET, naast het vaandel van het Genootschap Engelandvaarders. Hij zal daar per persoon consumptiebonnen en indien mogelijk (aantal is beperkt) toegangskarten tot de Bergkerk uitgeven. Koffie en broodjes worden geserveerd in het tentencomplex. Als tenue, wordt men verzocht een donkerblauwe of zwarte blazer met Groot Model onderscheidingen te dragen en een grijze pantalon, E.V.-das en zwarte schoenen (het z.g. Veteranen uniform). Detachementen worden geformeerd in rotten van vier en qua lengte van de defilanten van voor naar achter. Tijdens de defileerroute wordt **in de houding** gemarcheerd. De drumfanfare van KNATRES loopt aan het hoofd van de Defileercolonne. Het af te leggen parcours bedraagt ongeveer 2 kilometer. Dit vraagt niet alleen **goed schoeisel** maar ook een **goede lichamelijke conditie**.

Verder richtlijnen tijdens het defilé:

Bij het bereiken van het eerste Richtbord voor het defileerpunt commanderen de detachementscommandanten opeenvolgend **hoofd rechts** en zij alleen brengen de **eregroet**. Bij het Richtbord na het defileerpunt wordt **hoofd front** gecommandeerd. De Paradecommandant heeft **uitdrukkelijk** verzocht aan alle defilanten zich tijdens het defilé te onthouden van uitingen van persoonlijke genegenheid jegens de Prins. **Aanvang van het defilé:** Het defilé vangt aan om 16.20 uur en eindigt om 16.55 uur. Van 17.10 tot 18.00 uur zijn er consumptiemogelijkheden voor de defilanten en hun partners/begeleidsters in het Tentencomplex. Hopende op een grote opkomst, evenals voorgaande jaren van die Engelandvaarders die het een eer vinden om op de 5e mei in Wageningen nog te kunnen defileren voor onze Prins.

Jan Bakker

Andere herdenkingen

Op 25 april (Anzac Day) om 08.00 uur vindt de jaarlijkse herdenking plaats van Australische en Nieuw- Zeelandse militairen die hun leven gaven voor de bevrijding van ons land. Deze plechtigheid wordt bijgewoond door de ambassadeurs van die landen en militaire attachés van andere geallieerde landen, inbegrepen vertegenwoordigers van Nederland. De herdenking vindt plaats op het Commonwealth War Cemetery in Ockenburg, Kijkduin, Den Haag waar de graven van de gesneuvelden zijn. De bijeenkomst kan alleen worden bijgewoond op uitnodiging. Vanwege de banden van vele Engelandvaarders met deze landen zijn vertegenwoordigers van ons Genootschap uitgenodigd hieraan deel te nemen. Na het blazen van de "Last Post" door Nederlandse mariniers en de kranslegging is er een samenzijn op de Nieuw-Zeelandse ambassade. Anzac Day is in Australië en Nieuw-Zeeland dé dag van de herdenking van de gesneuvelden in de twee wereldoorlogen. Ook in Australië en Nieuw-Zeeland zullen ongetwijfeld weer vele ex- Nederlandse militairen, waaronder Engelandvaarders en verzetsmensen woonachtig in die landen deelnemen aan de jaarlijkse Anzac parades onder de Nederlandse vlag en als eenheid van de ex-geallieerde strijdkrachten. Australische en Nieuw-Zeelandse autoriteiten inbegrepen de Ex-Service Men and Women organisaties stellen deze deelname zeer op prijs.

Nieuwspoort

Op 4 mei vindt de jaarlijkse herdenking plaats van journalisten en schrijvers die het leven lieten voor het "Vrije Woord". Ook Engelandvaarders zijn hiervoor uitgenodigd. De kranslegging bij het gedenkteken voor het gebouw aan de Lange Poten door de Minister President en vertegenwoordigers van de internationale en nationale media zal worden bijgewoond, evenals voorgaande jaren, door een vertegenwoordiger van ons Genootschap.

HJMB

Spoedig zullen alle Engelandvaarders het nieuwe adressenbestand ontvangen. Het is zoals gewoonlijk alfabetisch met adres en postcode en land. Het laatste adressenbestand verscheen in februari 1996 en daarvoor in 1992. Door het grote aantal Engelandvaarders dat de laatste jaren is overleden en tevens het grote aantal adresveranderingen bestond de noodzaak het bestand opnieuw samen te stellen. Hebt u aan- of opmerkingen over de wijze waarop u in het bestand vermeld staat, laat ons dit dan zo spoedig mogelijk weten zodat de nodige correcties kunnen worden vermeld in de daaropvolgende Schakels.

HJMB

BOEKBESPREKINGEN

De Vervolgden.
De jacht op twee Delftse studenten
door Annie Huisman-van Bergen

Er waren veel redenen om tijdens de bezetting naar Engeland uit te willen wijken. In de "Vervolgden" wordt de achtergrond van de mislukte pogingen van de Delftse studenten Jan van Blerkom en Charley Hugenholtz beschreven. Nadat zij er achter waren gekomen wie de verrader was van prof. dr. ir. J.A.A. Mekel en zijn hele verzetsgroep hebben zij een paar oudere studenten bijeengeroepen. Dit "standgerecht" sprak het doodvonnis uit over de verrader Hugo de Man (zelf lid van de Mekel-groep). Op 14 augustus 1941 werd het vonnis door Jan van Blerkom en Charley Hugenholtz voltrokken en het lijk in de vijver van het Delftse Agnetapark geworpen. Na enige tijd kwam het bovendrijven, waarop onder leiding van de Delftse waarnemend commissaris van Politie J.P. Vooys een ware drijfjacht op de beide studenten werd georganiseerd. Vooys was op hun namen gekomen omdat zij reeds maanden op de opsporingslijsten van de Sicherheitspolizei stonden en de verloofde van De Man in haar onschuld teveel gegevens aan

de politie had verstrekt. In de daaropvolgende weken werd een groot aantal aan de liquidatie volkomen onschuldige studenten, adelborsten en cadetten opgepakt en voor een deel afgevoerd naar concentratiekampen. Sommigen overleefden de ontberingen niet. In het boek wordt de vervolging nauwgezet van dag tot dag gevolgd en de latere verdedigingen voor de Zuiveringscommissie door de Delftse Commissaris van Politie kritisch geanalyseerd. Jan en Charley zelf hebben kans gezien om veilig onder te duiken en in eerste instantie weg te komen. Jan van Blerkom ontsnapte op 14 november 1941 samen met de Delftenaar Dik van Swaay in een vouwkano vanuit Scheveningen. Daarna is niets meer van hem vernomen. Charley Hugenholtz heeft Barcelona en de "Cabo de Buena Esperanza" bereikt, een Spaans emigrantenschip dat naar Zuid-Amerika voer. Op 3 juni 1942 sprong hij op de rede van Gibraltar samen met de Leidse jurist Henk Kroes overboord, in de hoop door een Engels oorlogsschip te zullen worden opgepikt. De elkaar (soms) tegensprekende ooggetuigenverslagen van andere Engelandvaarders aan boord van de Cabo zijn in het boek opgetekend. Tijdens haar speurtocht naar het verleden van de verrader De Man stuitte de auteur op een eerdere liquidatie in Delft, en wel op die van de reserve-kapitein J. Bouwer, die ervan werd verdacht Engelandvaarders aan de SD te verraden. Op 11 december 1940 werd hij in zijn huis neergeschoten. Hierbij waren twee jongelui betrokken. De politie heeft deze zaak nooit kunnen ophelderen. Eén van de twee bleek het lid van de Mekel-groep Hugo de Man te zijn geweest, die dit tijdens verhoren in het Oranjehotel – waar hij wegens diefstal van vet gevangen zat – had bekend. Uit het Londense verhoor van de Engelandvaarder Jaap van Hamel (RAF-piloot 322 Squadron) werd duidelijk dat hij de tweede en waarschijnlijk de belangrijkste persoon bij de aanslag op Bouwer is geweest. Ook Jaap van Hamel is door De Man verraden. Een paar dagen na zijn vertrek op 21 juni 1941 samen met Rudi van Daalen-Wetters per zeilkano (zie De Schakel van juli 1989 pag. 25) poogde de Sicherheitspolizei hem in zijn ouderlijk huis te arresteren. Bij afwezigheid van Jaap werd toen maar zijn broer meegenomen en voor een halfjaar in Scheveningen vastgezet. Deze summiere, kil genoteerde gegevens doen geen recht aan de zorgvuldige wijze waarop het boek is geschreven en aan de pogingen van de auteur

om de betrokkenen als levende mensen te portretteren. De lezers van de tekst, aan wie om commentaar was gevraagd, karakteriseerden het boek als indrukwekkend. Een uitvoerig literatuur- en bronnenlijst, vele illustraties, alsmede een register van persoonsnamen en onderwerpen zijn aan het boek toegevoegd.

De Vervolgden. "Jacht op Delftse studenten in 1941" door Annie Huisman-van Bergen. Uitgeverij Boom, Amsterdam verschijnt in april 1999. Prijs f 39,50.

NB van de uitgever: Annie Huisman-van Bergen studeerde sociologie aan de Universiteit van Amsterdam waar zij in 1968 cum laude promoveerde. Ze is werkzaam geweest aan de Universiteiten van Amsterdam, Eindhoven en Leiden. Ten behoeve van het huidige onderzoek ontving zij de noodzakelijke bijscholing in de opsporing en bestudering van historisch bronnenmateriaal van Sierk F.M. Plantinga (Algemeen Rijksarchief) die haar als een bevlogen leermeester inleidde in de wereld van de archieven.

HJMB

Villa Maarheeze

Met enige regelmaat verschijnen er nu boeken die te maken hebben met het verzet tegen de Duitse overheersing in de oorlog. Villa Maarheeze dat kort geleden in derde druk verscheen is niet zo nadrukkelijk bezig met het verzet. Wel gaat het over de inlichtingendiensten die voortgekomen zijn uit de Londense inlichtingendiensten. Villa Maarheeze is een lijvig boek. De ondertitel is "De geschiedenis van de inlichtingendiensten buitenland", door Bob de Graaf en Cees Wiebes. Engelandvaarder en geheim agent van de BI, gedurende de oorlogsjaren, Bram Grisnigt, geeft zijn visie op dit boek.

In het najaar van 1942 werd in Londen het Bureau Inlichtingen (BI) opgericht. Het werkte nauw samen met de Britse Inlichtingendienst MI6. Door BI werden 43 geheim agenten, waaronder 40 Engelandvaarders, boven bezet Nederland gedropt. Zeventien geheim

agenten zijn tijdens hun missie omgekomen. De 26 geheim agenten van BI die de oorlog overleefden zullen zich Villa "Maarheeze" nog wel goed kunnen herinneren. In deze villa was namelijk het hoofdkwartier van BI gevestigd na de bevrijding van geheel Nederland. Daar moesten de geheim agenten zich terugmelden. Veel BI veteranen zullen zich in de loop van de jaren wel eens afgevraagd hebben wat er met hun oude organisatie was gebeurd. Nu, 54 jaar na de oorlog, wordt voor het eerst in het boek "Villa Maarheeze" de sluier rondom de naoorlogse geheime inlichtingendiensten opgelicht. "Villa Maarheeze" is een uitvoerige geschiedenis, die uit meer dan 400 bladzijden bestaat, aangevuld met ongeveer 100 bladzijden noten, bijlagen, lijst van begrippen (waardevol i.v.m. het jargon van de inlichtingenwereld), literatuur, en een persoonsindex. De auteurs hebben zich er zeker niet met een "Jantje van Leiden" van afgemaakt. Zij hebben kans gezien om aan de hand van nog niet eerder geraadpleegd archiefmateriaal en vele interviews met bij de geheime diensten betrokken functionarissen een doorwrocht historisch inzicht te geven in de naoorlogse inlichtingendiensten, t.w. van 1945-1972 de BID (Buitenlandse Inlichtingendienst) en van 1972 tot opheffing in 1994 de IDB (Inlichtingendienst Buitenland). Bij het raadplegen van de persoonsindex valt het op dat een aantal Engelandvaarders uit de BI tijd voor korte of langere tijd bij de naoorlogse geheime diensten zoals BID, IDB, BVD (Binnenlandse Veiligheidsdienst), SAZ (Sectie Algemene Zaken) e.a. werkzaam zijn geweest. De SAZ was samen met de BID ondergebracht in Villa Maarheeze. Aan het hoofd van de SAZ stond het voormalig hoofd van BI, de Engelandvaarder Kol. J.M. Somer, later opgevolgd door Engelandvaarder Kol. G.A. Borssum Buisman R.M.W.O. De SAZ was een organisatie die voorbereidingen moest treffen voor een "stay behind" inlichtingennet in geval van een vijandelijke inval in Nederland. Hoofd van de BID werd de voormalige BI functionaris mr. G.L.W. Fock die in 1944 (na de invasie) hoofd van de BI post in Londen was geworden. Dat de BID en de SAZ hetzelfde gebouw bewoonden en bepaalde faciliteiten moesten delen heeft van het begin af aan tot spanningen en hooglopende ruzies geleid. De problemen werden nog verergerd doordat de SAZ en BID zich op elkaars terrein van inlichtingenvergaring begaven. De inlichtingendiensten BID

en IDB hebben in hun bestaan vele hoogte- en dieptepunten gekend. Een werkelijk hoogtepunt was de operatie "Virgil" waaraan een heel hoofdstuk "Spion voor het moederland" is gewijd. Volgens de auteurs was Engelandvaarder Jan Bakker de meesterspion in de operatie. Gedurende vele jaren heeft hij een essentiële rol vervuld bij het vergaren van vitale inlichtingen over de ontwikkelingen in Indonesië en Nieuw-Guinea. Ook op het gebied van economische, technische en wetenschappelijke inlichtingenvergaring werden positieve resultaten bereikt. Een dieptepunt was de affaire van de twee BID agenten die in 1961 na een reis door de Sovjet-Unie aan de Sovjet-Tsjechische grens werden gearresteerd. Na jarenlange interne en externe problemen en conflicten, maar ook disinteresse van de kant van het Parlement en van een Premier die "van het gedonder" af wilde zijn, werd, na overheveling van enkele taken naar de BVD en MID (militaire inlichtingen diensten) de IDB in 1994 opgeheven. Of de opheffing een goede of een kortzichtige beslissing is geweest zal de toekomst moeten leren. De schrijvers zijn echter van mening dat een staat die niet over dit soort organisatie beschikt, internationaal minder meetelt. "Villa Maarheeze" is een fascinerend verhaal dat zeker de voormalige agenten van BI maar ook van de SOE zal aanspreken.

Bram Grisnigt

Weer een andere visie heeft de eindredacteur van Nieuwspoort-Nieuws Nico Laterveer. In dit blad schrijft hij: "dat bijna niemand wist dat er naast een binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) tot 1994 ook een Inlichtingendienst Buitenland bestond. Die tekst op de achterflap van "Villa Maarheeze", De geschiedenis van de inlichtingendienst buitenland, is wat overdreven want bij de Ministeries van Algemene Zaken, Buitenlandse Zaken en Defensie was men op de hoogte en ook bij de Wassenaarse en Haagse politie was de dienst in de villa aan de Rijksstraatweg een gegeven, al bleven voor de Hermandad handel en wandel in duister gehuld. Dat de IDB zo weinig sporen heeft nagelaten is, ook al gaat het om een geheime dienst, niettemin opmerkelijk, want de IDB heeft bijna een halve eeuw van 1946 tot 1994 een vaak turbu-

lent bestaan geleid. Daarvan wordt door de auteurs, de historici De Graaf en Wiebes, uitvoerig verslag gedaan dat zo mogelijk nog boeiender is dan het, betrekkelijk geringe, overzicht van de spionageoperaties die, na zoveel jaren, en om begrijpelijke redenen met (helaas) talloze archiefstukken in rook zijn verdwenen. Desondanks zijn de auteurs, fors tegengewerkt door de Rijksoverheid, in hun missie geslaagd. Het resultaat van jaren archiefonderzoek, ook in het buitenland, en talloze gesprekken met voormalige betrokkenen is een kloek boek van 535 pagina's waarvan ruim 100 pagina's met noten, geraadpleegde bronnen en literatuur, dat zich laat lezen als een thriller. Curieus is een aanhangsel waarin drs. K.M. Meulmeester het laatste hoofd van de door Premier Lubbers in 1994 opgeheven dienst de conclusie van de auteurs over de conflicten binnen de dienst en zijn rol daarin bestrijdt. Hij is onder meer van mening dat onevenredig veel aandacht is geschonken aan interne discussies, waardoor het vele goede werk, dat door de dienst ten behoeve van de Staat der Nederlanden is uitgevoerd bepaald onderbelicht blijft. Kennelijk gaat hij voorbij aan de – onterechte – vernietiging van archieven en de geheimhoudingsplicht die nog steeds aan voormalige medewerkers is opgelegd. Met de eindconclusie van de auteurs dat elke staat die zijn souvereiniteit en onafhankelijkheid koestert, behalve over een diplomatieke dienst en een krijgsmacht, ook over een eigen buitenlands politiek inlichtingenapparaat hoort te beschikken, zal hij het ongetwijfeld wel eens zijn. Of dat nog ooit zal gebeuren is de vraag. Als een ding duidelijk is in "Villa Maarheeze" dan is het wel het onbegrip voor het buitenlandse inlichtingenwerk bij overheid en politiek.

Nico Laterveer

Villa Maarheeze. De geschiedenis van de inlichtingendienst buitenland. Bob de Graaf en Cees Wiebes.
ISBN 90 12 08219 6, paperback, geïllustreerd f 69,50.

L.M.P.M. Baron van Lamsweerde
Verzetsherdenkingskruis

Op donderdag 29 oktober hebben wij op "Den en Rust" in Bilthoven afscheid genomen van onze vriend Leo. In onze jeugdige overmoed, goed twintig jarigen, vonden wij dat het verzet in Nederland te langzaam van de grond kwam, en besloten naar Engeland te gaan, om van daaruit de strijd tegen de bezetter voort te zetten. Helaas, het lot besliste anders, toen Leo en ik in 1942 in de Pyreneeën door verraad in de handen van de Duitsers vielen. Onze verdere odyssee verliep geheel parallel. Gevangen gezet in de Citadel van St. Jan Pied de Port. Duitse militaire oorlogsrechtbank in St. Palais, via Orthez overgeleverd aan de Gestapo/SD in Biarritz, via de Caserne Baudet in Bordeaux naar Frontstalag 122 in Compiègne, een "camp de triage", waar de transporten naar het concentratiekamp Buchenwald werden samengesteld. Daar in Buchenwald scheidden zich na verloop van tijd onze wegen en werden Leo en ik naar een ander buitencommando getransporteerd. Op het einde van de oorlog hebben zowel Leo als ik kans gezien uit een z.g. dodenmars te ontsnappen, waarna Leo zich aansloot bij een partizanengroep in Tsjecho-Slowakije. Kort na de overgave van Duitsland vond ik Leo in volkomen uitgeputte toestand terug in een ziekenhuis in Roermond. Kort daarop vertrok ik naar Birma, Ceylon en Indië en raakte ik Leo tijdelijk kwijt. Later vonden we elkaar weer terug toen we beiden een baan kregen bij de KLM en elkaar van tijd tot tijd ontmoetten op verschillende plaatsen in de wereld. Tot vlak voor zijn dood bleef Leo een gedreven vlieger en zweefvlieginstruc-tuur. Hij werd beschouwd als een van de crackzweefvliegers in Nederland. Die liefde voor het zweefvliegen dateerde reeds van lang voor de oorlog. Onze 57-jarige vriendschap zal over het graf blijven voortbestaan, want tot het einde zal ik Leo blijven gedenken als een moedige en trouwe vriend. Zijn vrouw Tineke en de kinderen kunnen met trots aan hem terugdenken.

Adieu Leo - Happy landings.

J. Janssen

Drs. L.A.M. Kranenburg
Overleden 17 februari 1999
Bronzen Kruis

Officier in de Orde van Oranje Nassau met de Zwaarden

Leen maakte een grote omweg om in Engeland te komen. Met een collega ontsnapte hij tijdens een transport van Stanislaw naar Polen en behoorde tot de weinigen die niet onmiddellijk door de Duitsers gepakt werden. Met hulp van Oekraïense partizanen wist hij, met een groepje anderen, in hartje winter over de besneeuwde Karpaten naar Hongarije te ontkomen, een afstand van 150 km. Soms lopend met een gids dan weer met een paardenslee. Een tocht die 17 dagen nam. Over de grens werden zij gelijk gearresteerd en geïnterneerd, maar zij konden al spoedig praktisch vrij rondlopen in Boedapest. Met anderen maakte Leen gebruik van zijn vrijheid daar met het doorgeven van inlichtingen die zij van de Hongaren verzamelden, aan de geallieerden. Bovendien ontmoette hij hier zijn toekomstige echtgenote. De Duitsers bezetten Hongarije, daarna kwamen de Russen. De Nederlanders waren "bevrijd" maar ver van Engeland. In Russisch uniform ging hij met zijn vrouw naar Ploësti in Roemenië, vandaar naar Kiew en Moskou. Terug naar geallieerd gebied via Moermansk ging niet door, ze gingen weer naar Odessa. Daar kwam een Nederlands schip met de symbolische naam Nieuw-Holland. Net voor de Duitse capitulatie kwamen Leen en zijn vrouw in Engeland aan, hij inmiddels weer in battle-dress. Voor zijn ontsnapping ontving hij het Bronzen Kruis. In 1936 was hij aangekomen bij de KMA, nu ging hij weer in actieve dienst en diende o.a. in Indië en bij de NAVO, om als generaal-majoor gepensioneerd te worden. Hij werd benoemd tot Officier in de Orde van Oranje Nassau met de Zwaarden. Maar ook na zijn actieve diensttijd bleef Leen actief, zowel fysiek als geestelijk. Als zestigjarige fietste hij in Amerika van kust tot kust, in Zweden van zuid naar noord. In Nijmegen studeerde hij politicologie, waar hij zijn doctoraal examen haalde. In Apeldoorn was hij actief in de Probus-club, maar zijn gezondheid liet hem uiteindelijk in de steek. De laatste jaren waren moeilijk voor hem en zijn vrouw. Leen was een man "betrouwbaar als de Nederlandse Bank", standvastig, moedig en een doorzetter.

Daarnaast hartelijk en een goede vriend. Mogen zijn vrouw en kinderen doorgaan in zijn geest in de wetenschap dat zij een buitengewoon mens als echtgenoot en vader hadden.

P. de Vos

IN MEMORIAM

D.M. Hagemeyer
20 mei 1912 - 19 februari 1999
Bronzen Kruis
Vliegerkruis

Op 19 februari 1999 overleed in Sun City, Arizona, Verenigde Staten, de Engelandvaarder Dirk Hagemeyer. Hij was geboren in Soerabaja op 20 mei 1912. Overigens is het merkwaardig dat zoveel Engelandvaarders die Engeland wel of niet bereikt hebben afkomstig waren uit het voormalige Nederlands-Indië. Documentatie hierover verzameld door Jan Bruins in zijn boek over Engelandvaarders bewijst dit. Dirk voltooide in 5 jaar zijn HBS B opleiding aan het Canisius College in Nijmegen. Zelf had hij graag verder gestudeerd aan de T.H. in Delft maar door omstandigheden die er hier niet toe doen ging dit niet door. Hij begon zijn loopbaan bij het Handelshuis Hagemeyer en na enkele jaren kantoor in Amsterdam werd hij uitgezonden naar Nederlands-Indië. Echter hij kon daar zijn draai niet vinden en kwam terug naar Nederland. Na enige tijd zoeken begon hij een opleiding geologie en geophysiek in Den Haag. In 1941 maakte hij een plan om via de Noordzee naar Engeland te gaan. In het boek "Vrijheid achter de horizon" van Jan Bruin en Jan van der Werff staat een kort verslag van deze tocht (pag. 91 - 92). Na zijn aankomst in Engeland was Dirk korte tijd geplaatst bij de Irene Brigade, maar hij vroeg en kreeg overplaatsing voor een opleiding tot vlieger. Zijn opleiding kreeg hij in Canada. Na een vlucht in een sneeuwstorm waarbij het toestel dat hij

vloog min of meer vernield werd, maar waarbij hij zelf er zonder noemenswaardige kleerscheuren af kwam, kwam aan zijn vliegeropleiding een eind. Hij moest genoeg nemen met de functie van "waarnemer-bombardier" en werd als zodanig geplaatst bij de Marine Luchtvaartdienst. In totaal maakte hij 53 vluchten boven bezet en vijandelijk gebied. Zijn piloot was de onlangs overleden R.L.G. Borgerhof Mulder. Na het eind van de oorlog werd hij gedetacheerd bij een bureau in Amerika dat zich bezig hield met de demobilisatie van Nederlanders die voor zij werden opgeroepen voor militaire dienst woonachtig waren in Amerika. Hij ontmoette daar de vader van een van zijn medevliegeniers die tijdens een vlucht was omgekomen. Deze persoon bekleedde een hoge functie bij Shell en stelde Dirk in staat bij Shell een studie geologie en geofysica te doen, waarna hij bij Shell in dienst kwam voor het opsporen van olie. Tot zijn pensionering op zijn zestigste bleef hij bij Shell in dienst. Daarna verhuisde hij van Houston in Texas naar Estes Park in Colorado waar hij temidden van de schitterende natuur woonde. Na zijn pensionering is hij daar getrouwd en de laatste jaren bracht hij de winters door in Sun City, Arizona. Dirk was geen man van veel woorden, hij hield niet van koude drukte, was buitengewoon integer en oprecht. Om onrechtvaardig handelen kon hij zich kwaad maken. Het onrecht van de bezetting is door hem ook ongetwijfeld een van de redenen geweest waarom hij besloot de gevaarlijke tocht over de Noordzee te wagen. Hij was warmvoelend en gastvrij en wanneer er bezoek uit Nederland kwam was hem geen moeite teveel om dit bezoek mee te nemen naar plaatsen in Amerika die hij de moeite waard vond. Zijn peetkinderen nodigde hij uit toen ze ongeveer 18 jaar waren om met hem op zijn kosten een kampeertocht van enkele weken door Amerika te maken. Maar ook op andere wijze zette hij zich in door bejaarden uit zijn omgeving te helpen bij het invullen van belastingpapieren en door te fungeren als gids in het plaatselijk museum waar hij de toeristen, die in grote getale naar Estes Park kwamen, vertelde over de geologie, de geschiedenis en de natuur van het gebied. De laatste jaren liet zijn gezondheid hem steeds meer in de steek, hij kampte met ademhalingsproblemen en door een steeds erger wordende doofheid vereenzaamde hij. Hij had geen angst

voor de dood, de dood die hem tijdens zijn leven ongetwijfeld meerdere malen voor ogen heeft gestaan, een dood die tenslotte barmhartig was en hem op toch hoge leeftijd verlost uit een voltooid leven waarop hij met trots en tevredenheid kon terug zien.

A.M. Hagemeijer.

IN MEMORIAM

Willem Anthonie Klaver
29 augustus 1918 - 29 maart 1999
Kruis van Verdienste, Verzetshedenkingskruis
Oorlogsherinneringskruis met twee gespen
Engelandvaarder en wapenbroeder
"Den Vaderland ghetrouwe blijf ick tot in den doet"

Met deze, op hem zo toepasselijke woorden, begint de aankondiging van het heengaan van W.A. Klaver (Chris of Dick voor velen). Menigeen zal zeer geschrokken zijn van dit bericht. Er is geen Engelandvaarder die hem niet heeft gekend, al was het alleen maar van naam, dankzij de vele waardevolle bijdragen die de weg naar een pagina in de Schakel vonden. Deze stukjes typeren de schrijver.

- Een duidelijk onderwerp dat actueel is, was en zal blijven.
- Een even duidelijke mening van de auteur: eerlijk en trouw aan de strenge normen die hij zich zelf stelde.
- Een duidelijke begrijpelijke taal.

Hier sprak een groot en dapper man. Ik kan alleen maar zeggen: herlees die bijdragen in de oude Schakels en u kijkt recht in de ogen en het hart van Chris en u zult ervaren dat wij allen een goede vriend verloren. Met een stille, bedroefde glimlach luisteren wij naar de Last Post. Die voor hem geklonken heeft.

MBR

ALLIES IN A BIND (3)

Van Rudy Zeeman in Tasmanië ontvingen wij vorige maand een berichtje om te melden dat het boek *Allies in a Bind* nu beschikbaar is in een uitgave die wel alle voetnoten en de kaarten bevat, echter geen foto's, en dat deze uitgave te verkrijgen is bij de Neswa in Queensland in Australië PO BOX 3189 Loganholme 4129 Australië (dit adres was ons natuurlijk reeds bekend). De kosten zijn f 52,50.

Verder vermeldde Rudy geen bankadres in Nederland. Dus hierbij voor de geïnteresseerden:

ABN-AMRO 60 38 57 027 t.n.v. Koster/Neswa. Voor onze Engelandvaarders in de US zijn de kosten US\$ 35,-. Het boek wordt verstuurd per economy airmail.

HJMB

"FREEDOM TRAIL" EEN UITDAGING

De "Freedom Trail" is een evenement dat jaarlijks ieder tweede weekend in juli wordt gehouden. Het is bestemd voor jongeren die in goede gezondheid verkeren en over een ijzeren conditie en goed uithoudingsvermogen beschikken. De uitdaging is namelijk groot. De route die sinds 1994 wordt gelopen loopt langs een van de vele vluchtroutes die tijdens de Tweede Wereldoorlog door vluchtelingen en Engelandvaarders werd gebruikt om te ontsnappen aan de bezetting en naar Spanje te gaan en daarna naar Engeland of andere bestemmingen. Veel Nederlanders maakten van deze route gebruik. Van de bekende Dutch-Paris line, de Engelse "Pat O'Leary Line" en de "Marie-Claire Line". Men maakte daar gebruik van lokale gidsen om hen naar de vrijheid te begeleiden. Er wordt begonnen in St.Girons, waar de toenmalige vluchtelingen en Engelandvaarders in z.g. "safe-houses" werden ondergebracht, voordat zij door de berggidsen werden opgepikt voor de oversteek onder vaak barre omstandigheden. De route bestaat uit

vijf etappes. Vanuit het dal van de lage Pyreneeën gaat de tocht op de eerste dag door struikgewas, heuvels en over de berg l'Arigue, langs een gedenkteken voor de negenjarige helper Louis Barreu die verraden en door de Duitsers doodgeschoten werd. Daarna gaat de tocht naar een dorpje vlak bij Seix. De tweede dag voert naar een berghut. Een korte maar vermoeiende tocht. Dag drie is de zwaarste. Een steile klim naar de Col de Craberos gaat langs het wrak van een Engelse Halifax bommenwerper. Dan een steile afdaling gevolgd door een klim en dan weer in een berghut. De vierde dag vraagt veel van de deelnemer. De laatste zou gemakkelijk kunnen zijn. Slechts 12 kilometer op verharde weg. Dit zou, indien in goede conditie, kunnen worden gedaan in ongeveer 3 uur.

Uitdaging

Deze uitdagingstocht wordt gecombineerd met een aantal herdenkingen onderweg ter nagedachtenis aan alle lokale helpers, ontsnappers, geallieerden en Fransen die voor hun vrijheid vchten en in veel gevallen dit met hun leven moesten betalen. De organisatie wil door middel van deze tocht voor de komende generaties uit de geallieerde landen de herinnering levend houden aan de dappere daden verricht door een vorige generatie. Men hoopt dan ook dat veel meer jongeren uit alle landen die bezet zijn geweest er aan zullen deelnemen. Het is jammer dat zo weinig Nederlandse jongeren aan deze manifestatie deelnemen. Men wil hen proberen te stimuleren aan deze tocht deel te nemen. In letterlijke en figuurlijke zin een "survival" trip om hiermee ook de Nederlanders te eren en te herdenken die van deze vluchtroute gebruik maakten maar ook de organisaties die de "escape" routes mogelijke maakten zoals Dutch-Paris en anderen. Voor meer inlichtingen kan men zich wenden tot Mr. Roger Stanton, 5 Tansy Road, Harrowgate, North Yorkshire, HG3 2UJ, UK (Verenigd Koninkrijk). Een boek met de gedetailleerde route "The Freedom Trail" genaamd is verkrijgbaar bij Scott Goodal, L'Escrabiche, Lescure, 09420, Rimont France.

HJMB

Hoezeer het efficiency-denken al zijn intrede had gedaan bij de diplomatieke diensten gedurende de Tweede Wereldoorlog bleek toen Pim Kraan, medewerker van het Ministerie van Buitenlandse Zaken door de spullen van zijn overleden vader ging en een doos met documentatie over de oorlog vond, betrekking hebbende op de vlucht van zijn opa, Franciscus Jacobus Kraan, naar Londen. Er zat een berisping bij over de prijs van de reparatie van een paar schoenen. "Mijn opa", zo schrijft Pim Kraan in het personeelsblad van BZ, "was opzichter bij de Muidense kruittfabriek 'De Krijgsman' en deskundige op het gebied van springstoffen en munitie. Toen de Duitse troepen in mei 1940 Nederland binnenvielen, liet mijn opa het gereede product van de fabriek ongemengd (en dus instabiel) in kisten storten en bracht 280 ton per schip naar een fort in Kudelstaart. Het was de bedoeling dat het kruitt bij de eerste gebruikspoging zou ontploffen. Enige tijd hierna namen de Duitsers echter monsters van de partij en doorzagen al snel de poging tot sabotage. De SD werd opgedragen mijn opa te arresteren en hem over te dragen aan de Gestapo. Wegens drukte (er werden die avond arrestaties verricht in Weesp en Bussum) droeg de SD de opdracht over aan de Rijkspolitie te Muiden waarvan de commandant mijn opa waarschuwde, zodat hij kon onderduiken.

Zware voettocht

Mede door zijn reeds actieve rol in het verzet wist hij al spoedig, grotendeels te voet door België en bezet Frankrijk Zwitserland te bereiken. Daar meldde hij zich in februari 1942 bij de Militair Attaché van het Nederlandse Gezantschap. Hij tekende een vrijwilligersverklaring voor dienstneming bij de Nederlandse strijdkrachten in Engeland. De Nederlandse regering in Londen werd van zijn komst in kennis gesteld vanwege zijn bijzondere pyrotechnische kennis. Spoedig kwam het bericht dat opa op zo kort mogelijke termijn naar Engeland diende te komen zodat van zijn expertise gebruik zou kunnen worden gemaakt bij de voorbereiding van de bevrijding. Het duurde echter tot oktober 1943 voordat hij illegaal uit Zwitserland kon vertrekken om via de beruchte Pyreneeënroute naar Spanje te ontkomen. Mijn opa was al 46 toen hij aan de zware voettocht begon. Hij wist van te voren dat er veel dodelijke risico's aan de tocht waren verbonden. Van Duitse

zijde maar ook van de zijde van de passeurs die soms niet hebben gearzeld mensen dood te schieten als zij niet verder konden, hoofdzakelijk om geheimhouding van de route te vrijwaren. Hij ging echter op weg voor een gevaarlijke tocht. Op 15 oktober kwam hij aan te Barcelona waar hij zich meldde bij de Consul aldaar. Deze zorgde ervoor dat hij naar Gibraltar werd vervoerd waar hij aan boord kon gaan van de Nederlandse onderzeeboot de O21. Deze leverde hem na een reis van 12 dagen te Engeland af. Tijdens zijn verblijf in Genève had mijn opa zijn schoenen laten repareren, een zeer waarschijnlijk hoognodige taak. In zijn papieren vond ik een brief van de toenmalige Consul in Genève, van Notten, waarin deze hem het volgende mededeelde:

(letterlijke tekst)

14 Juli 1943.

Ingesloten doen wy u toekomen een rekening voor een schoenreparatie groot Frs. 14,80 (NB toentertijd $\pm$ f 7,00). Daar wy gewoonlyk slechts Frs 9,- besteden voor een schoenenreparatie vestigen wy er Uwe aandacht op dat wy dit bedrag erg vinden. By volgende repities (!!) gelieve U hiermede rekening te houden. Wy verzoeken U betreffende rekening voor accoord te willen afteekenen, en bygesloten overeenkomst in te vullen en te onderteekenen.

DE CONSUL GENERAAL DER NEDERLANDEN

W.G. van Notten

In verhouding tot de tot dan geleverde prestatie op dit schoeisel en de verwachte voettocht naar Spanje waarvoor dagelijks werd getraind, mag dat toch wel opmerkelijk worden genoemd. Bezuinigingen en efficiency-operaties zijn blijkbaar van alle tijden”.

Pim Kraan

MEDEDELINGEN

Van Engelandvaarder Pieter Schage ontvingen wij het verzoek alsnog het adres van de organisatie belast met Veteranenuitkeringen te vermelden. Bij deze.

Ministerie van Defensie
Dienst Veteranenuitkering
Kosterbeemden 45
Postbus 7000
6460 NC Kerkrade
Tel. (045) 546 99 97
Fax (045) 546 97 55

Engelandvaarder Jacob de Mos stelt zich eveneens beschikbaar nadere inlichtingen te verschaffen over de aanvraag van de f 1000,- indien men denkt daarop recht te hebben. Ook wat betreft het verkrijgen van de Veteranenpas is Jacob bereid zich hiervoor in te zetten. Zijn telefoonnummer is (0174) 38 21 83.

Verschillende Engelandvaarders hebben mij gevraagd of het niet mogelijk zou zijn de drukletters van de Schakel iets te vergroten i.v.m. moeilijkheden bij het lezen. Het ouder worden komt nu eenmaal met gebreken. We zullen kijken wat er aan gedaan kan worden.

HJMB

door Leon Wijnen

Naar aanleiding van de laatste versie van de scriptie van Jan Staal "De Nederlandse vluchtelingen in Zwitserland tijdens de tweede wereldoorlog" wil ik graag een bijdrage leveren over mijn ervaringen. Heel in het kort eerst mijn vertrek uit Nederland. In april 1942 vertrok ik uit Nederland naar Parijs. Kwam in moeilijkheden door geldgebrek en ging terug naar Luik in België om bij familie geld te vragen. Mijn broer Fons, reserve-officier moest ook weg en samen zijn wij toen vertrokken via Brussel met de nachttrein naar Parijs (geen controle onderweg). Vervolgens gingen we via Nancy, Belfort en Delle naar de Zwitserse grens. Door een boer op 7 juni 1942 naar Zwitserland geholpen. Mijn broer Fons kon telefonisch contact krijgen met de ambassade en meldde zich als reserve-officier bij Generaal van Tricht. De generaal wees er met klem op ons niet door de Zwitserse politie te laten pakken in verband met de gevaren die verband hielden met refoulering. Zonder moeite bereikten wij Bern en de ambassade en hadden zodoende onze eerste refouleerkans weten te ontlopen. Na enige dagen in Bern te hebben doorgebracht werden wij overgebracht naar de strafgevangenis "Belle-Chasse" niet ver van Neuchatel. Slecht eten, hard werken, geen geld, geen vrijheid. Begin juli 1942 werden wij overgebracht naar het werkkamp "Cossonay" niet ver van Lausanne. Ook daar was het werken, drainagewerk. Mijn broer Fons kreeg als reserve-officier al spoedig studieverlof in Genève. Eind 1942 vertrok ik van Cossonay met ongeveer 30 man naar het werkkamp in Aarau, een aardig kamp en prettig werk. Na enige maanden werden wij overgebracht naar het werkkamp "Les Enfers" in de Zwitserse Jura. Ook daar weer drainagewerk. In augustus 1943 waren de geallieerde troepen in Italië in hevige gevechten gewikkeld. Ik nam het initiatief het werkkamp Les Enfers te verlaten om te trachten aansluiting te zoeken bij de geallieerde strijdkrachten in Italië. Samen met een kampgenoot Pasman genaamd vertrokken wij naar Brisago in het Kanton Tessin. Bij toeval kregen wij onderdak bij een Nederlandse dame. Haar echtgenoot een Tessiner was enige dagen niet thuis. De mogelijkheden de grens te passeren werden verkend. Het gebied werd echter streng bewaakt en maakten een grensovergang eigenlijk onmogelijk. Hier hoorden wij

ook dat transport in Noord-Italië bijna niet mogelijk was omdat de Duitse strijdkrachten alles hadden gevorderd. Wij onderzochten ook nog de mogelijkheid een roeibootje te gappen en daarmee over het meer naar Italië te ontkomen. Ook dat was te gewaagd. De Duitsers hadden overal geluidsapparatuur opgesteld. Tot overmaat van ramp kwam de echtgenoot van onze gastvrouw thuis, die erg kwaad werd en ons het huis uit schopte. We moesten dus weer terug naar het kamp. Wij waren wel zo slim om eerst Generaal van Tricht op te bellen en hem onze terugkeer naar het kamp te melden. Bij terugkomst in Les Enfers belde de kampchef, zonder dat wij dit wisten de politie en kregen wij de opdracht onze spullen in de barak op te halen en zouden wij vervoerd worden naar de politie, gevangenis of iets dergelijks. Terug in de barak nam ik een zeer snel besluit en besliste weer te vluchten om te trachten via bezet Frankrijk naar Spanje te gaan. Vriend Pasman wilde niet mee maar Dolf Bierman was wel bereid. Ik leende 100 Zwitserse franken van Freddy Kattenburg en met een kleine tas met het hoognodige sprongen wij achter in de barak uit het raam de bossen in. De politie in het kampkantoor had niets in de gaten en ook bij latere zoekacties werden wij niet gevonden en was hiermee een tweede refouleerkans vrijdeld. Wij reisden naar het werkkamp "Les Verrières", waar wij hulp kregen van Nederlanders in het kamp om naar de Franse grens te komen. Via boeren, pastoors, kloosters e.d. wisten wij aan voedsel en overnachting te komen en Perpignan aan de Spaanse grens te bereiken. Tegenover het station in Perpignan is de Rue de la Republique, direct links in de straat is een kerk waar wij bij de pastoor hulp probeerden te krijgen. Tot onze grote verbazing wilde hij niet helpen en stuurde ons weg. Vijf minuten later stopte er een grote auto en werden wij door drie mannen in burgerkleding op de stoep ingesloten. Zij vroegen ons in het Frans naar de Carte d'Identité. Gelukkig hadden wij valse Franse kaarten. Twee van de drie wilden ons laten gaan toen de derde ineens in het Duits zei: "Ich glaube es stimmt etwas nicht". Wij zakten bijna van de schrik door de grond. We werden meegenomen naar een villa dicht bij die kerk. Heeft die pastoor ons verraden???? Natuurlijk werden we ondervraagd, kleding doorzocht enz. en werden onze Nederlandse paspoorten gevonden. We werden opgesloten in de plaatselijke gevangenis van

Perpignan. Een onvoorstelbare verschrikkelijke gevangenis. Nauwelijks eten of drinken en al spoedig zaten we onder de luizen. Na enige weken werden Dolf en ik aan de polsen aan elkaar geboid en onder zware bewaking afgevoerd per trein naar het grote doorgangskamp Compiègne. Ook daar verschrikkelijk, nauwelijks te eten en ook onder de luizen. November 1943, op een nacht plotseling appèl, we werden ingedeeld in groepen van 50 man en met ongeveer 1200 man werden we lopend afgevoerd naar het station. Daar in een goederentrein geslagen, waar wij onze schoenen moesten uit doen en op onze sokken naar een andere wagen werden geslagen, die hermetisch afgesloten werd. Eerst natuurlijk volkomen overstuur en na enige uren kwam je een beetje bij en kwamen we tot de ontdekking dat een Franse jongen van 15 nog houten sandalen aan had. We hebben die kunnen gebruiken om een klein raampje in de bovenhoek van de wagen open te breken. Toen het donker was waren we gelukkig nog in Frankrijk, ergens ten noorden van Nancy. Het raampje werd geopend en we kropen door het gat naar beneden en sprongen toen van een klein treeplankje van de rijdende trein. Bij een boer in de buurt kregen we hulp en schoenen en in een klooster verderop werden onze wonden verzorgd. Dolf ging met een Fransman toch weer terug naar Perpignan en hij heeft het gehaald en is in Spanje aangekomen. Met een andere Nederlander met wie ik in de gevangenis had gezeten ging ik terug naar Zwitserland, want mijn voeten en rug waren er slecht aan toe. We wisten de Zwitserse grens weer te bereiken en kwamen weer in het werkkamp Les Verrières terecht, alwaar alom vreugde bij de daar aanwezige Nederlanders, we kregen eten en hulp enz. Marcel Kattenburg had in het kamp kantoordienst en begon onmiddellijk een vals verlofpasje te typen om naar de ambassade in Bern te komen. Op het moment dat Marcel aan het typen was kwam de Zwitserse kampcommandant Herr Zahn naar binnen en vroeg wat er aan de hand was. Marcel haalde het pasje uit de schrijfmachine en stopte het in zijn zak. Zahn moest weten wie we waren en beval hem onmiddellijk de politie te bellen. Om na te denken ging Marcel heel langzaam met zijn hand naar de telefoon en zei toen: "aber Herr Zahn, diese junge Leute sind verwundet, haben Hunger, keine Kleider, wurde es nicht besser sein erst unsere Botschaft in Bern an zu rufen". Tot onze grote verbazing

zwichtte Zahn voor dit argument. We kregen te eten, betere schoenen en werden in een klein kamertje voor de nacht opgesloten. De ambassade was inmiddels op de hoogte gesteld. De volgende ochtend kwamen er twee gewapende militairen en werden we in een klein arrestantenhok in een trein afgevoerd naar de gevangenis in Neuchatel. Omdat de ambassade op de hoogte was, was ook hier mijn derde refouleurkans van de baan. Na enige weken Neuchatel moest ik nog zes weken doorbrengen in een straffkamp te Büsserach bij Basel. Daarna weer terug naar het werkkamp Les Verrières. Geestelijk was ik kapot, meldde mij ziek dat met ruzie met de kampchef gepaard ging en vroeg een gesprek met de ambassade aan. Ik kwam een week in de ziekenbarak en werd toen overgebracht naar een hotelkamp in Clarens bij Montreux. Na een maand mocht ik om op te knappen nog 6 weken naar een van de ski-chalets van de Heer Kerdel in Arosa. Deze heer heeft enorm veel gedaan voor de Nederlanders in Zwitserland en alles op zijn kosten. Daarna ging ik weer terug naar het werkkamp Les Enfers. Na de invasie van de geallieerden in Frankrijk op 6 juni 1944 kreeg ik studieverlof met 30 anderen om een cursus te volgen aan het Tropeninstituut Ivan de universiteit in Basel. Eind december 1944 vertrok ik met een groep Nederlanders via Lyon achter de linies naar het reeds bevrijde Parijs. In januari 1945 kwamen we per boot in Engeland aan via het totaal verwoeste Le Havre. In Londen werden wij onmiddellijk vast gezet in de Patriotic School voor screening. Door Kolonel de Blik werd ik ingedeeld bij de NIGIEO (de Nederlands Indische Gouvernement Import en Export Organisatie) na enige maanden militaire dienst en opleiding in Wolverhampton vertrokken wij op de dag van de Duitse capitulatie met het SS Rangitata naar Brisbane in Australië via Liverpool, het Panama kanaal, Nieuw Zeeland en Sydney. Een deel van onze groep werd ondergebracht in Camp Columbia bij Brisbane. Anderen gingen naar het militaire kamp in Casino. In november 1945 vertrok ik per KPM schip naar Batavia en werd daarna te werk gesteld bij het Departement van Economische Zaken. In maart 1946 ging ik naar Makassar waar ik in Pinrang ten noorden van Paré-Paré in Celebes een katoen-spinnerij-weverij van de Jappen moest overnemen. Intussen wist mijn familie dat ik in Engeland en Australië was geweest en in Indië zat. De brieven gingen over en

weer met het laatste nieuws. Enige tijd na de capitulatie van Duitsland kwam er een gemeenteambtenaar aan de deur met een treurig gezicht die mijn moeder mijn paspoort overhandigde met de woorden dat dit door de Amerikanen was opgestuurd vanuit Buchenwald. Hij was natuurlijk verheugd om te horen dat ik daar niet was omgekomen maar springlevend was. Daaruit wist ik meteen dat de Duitsers ons naar Buchenwald hadden willen brengen. De papieren waren ons al vooruit gegaan. Gelukkig was de afloop goed. Eind 1948 kwam ik na bijna 7 jaren weer terug in Nederland waar ik ouders en familie weer mocht ontmoeten.

Leon Wijnen

ADRESSENBESTAND

ADRESSENBESTAND
Stichting Genootschap Engelandvaarders

Aanvullingen en wijzigingen no. 12 op de adressenlijst van 15 februari 1996.

Overleden:

Elk, E.C.J. van	Oegstgeest
Coenraads-Nederveen, J.W.	Noordwijk
Hagemeijer, D.M.	Estes Park (USA)
Kleiverda, C.	Groningen
Klaver, W.A.	Bilthoven
Kranenburg, L.A.D.	Apeldoorn
Legerstee, A.J.	Den Helder
Slors, J.L.	Fuengirola (Spanje)

Verhuisd:

Aulnis de Bourouill, R.M.W.O.F.L. Baron d' Gutteling, C.	Jan Muschlaan 71 Mumbles Bay Court	2597 TB Den Haag Mayals Road, Blackpill Swansea SA3, 5BS UK
Heemskerk, C. Josso, P.	19a Kas di Paloma Augusta County Estate	Aruba, N.A. Cluster Box 5135, Hillcrest 3560 Kwazulu, Natal, RSA
Kloots, S. Kobus, W.	Frankrijkerlaan 2-47 3300 Ocean Shore Ave.	9801 HB Zuidhorn 1107, Virginia Beach, VA 23451 USA
Willebeek-Le Mair, M.	17b Buckingham Drive	Lakehurst, NJ 08733/4525, US

Nieuw toegetreden:

Pronk, M.A.	Schipperstraat 57	2584 VM Den Haag
Zwan, N. van der	Vegelinsbos 18	2716 JH Zoetermeer

Adreswijzigingen en correcties gaarne aan:

Mevr. M.E.F. Borel Rinkes	Cees Laseurlaan 279 2597 GG Den Haag Tel./Fax (070) 324 04 47
---------------------------	---